

СТУДЕНТСЬКІ НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ

УДК 343.7

К. Г. Боровікова, студентка V курсу економіко-правового факультету

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова,
кафедра кримінального права, кримінального процесу і криміналістики,
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ДЕЯКИХ НЕКОРИСЛИВИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

У теорії та практиці кримінального права довгий час іде дискусія щодо ролі знищення та пошкодження майна у різних складах злочину. Інколи знищення або пошкодження майна визнається не злочином проти власності, а злочином проти кола інших суспільних відносин.

Ключові слова: злочин, знищення, пошкодження, майно, кваліфікація.

Постановка проблеми та її актуальність. В Україні юристами дуже часто допускаються помилки в кваліфікації злочинів, поширене таке явище як “помилка слідства” (досудового чи судового), що призводить насамперед до обвинувального нахилу судового процесу, винесення переважної більшості обвинувальних вироків. Це пов’язане, на наш погляд, перш за все з тим, що суб’єкти кваліфікації часто не замислюються над теоретичними питаннями кваліфікації. Так, Пленум Верховного Суду України у своїй Постанові від 01 квітня 1994 року зазначає: “допускаються судами помилки в кваліфікації умисних вбивств при розбійному нападі, з хуліганських мотивів, способом, небезпечним для життя багатьох осіб, а також вчинених при інших обтяжуючих обставинах” [7]. З прийняттям у 2001 році нового Кримінального кодексу України злочини проти власності зазнали деяких змін. Зокрема, чіткіше визначена об’єктивна сторона знищення або пошкодження майна, перестала мати значення те, кому належить пошкоджене або знищене майно: державі, колективу чи громадянину. Це допоможе окреслити коло та систематизувати проблеми кваліфікації некорисливих злочинів проти власності.

Зв’язок з важливими науковими і практичними завданнями. Статтю написано в рамках державної науково-дослідницької теми “Внутрішньодержавна і міжнародна охорона особи і економіки засобами кримінально-правового спрямування”, яка розробляється кафедрою кримінального права, кримінального процесу і криміналістики економіко-правового факультету Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми. Розглядуваному питанню в останні роки присвячено кілька робіт визначного вченого П. Матишевського. Зокрема, у 1996 році вийшла його праця “Преступления против собственности и смежные с ними преступления” [1]. Займаючись питаннями злочинів проти власності, відомий спеціаліст Б. Волков торкається проблем кваліфікації некорисливих злочинів проти власності. Зокрема, відома робота 1961 року “Ответственность за уничтожение и повреждение имущества по советскому уголовному праву” [5]. Вітчизняний вчений В. Чхіквдзе у роботі 1939 року “Хуліганство” [3] розглядає проблеми суміжності хуліганства і знищення або пошкодження майна. А. Трайнін, займаючись питаннями зага-

льної частини кримінального права, зокрема, склад злочину, елементи складу, намагається вирішити, коли знищення або пошкодження є наслідком скоєного злочину, а коли елементом об'єктивної сторони [4]. Вказані дослідження і публікації започаткували розв'язання порушених проблем.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Зазначені автори не систематизували належним чином проблеми, що виникають при кваліфікації такого некорисливого злочину проти власності, як знищення або пошкодження майна. Не були досліджені проблеми кваліфікації, пов'язані з існуванням злочинів, що містять у своєму складі знищення або пошкодження майна як форму об'єктивної сторони.

Цілі статті (постановка завдання). Стаття має виявити й систематизувати проблеми кваліфікації некорисливих злочинів проти власності, дослідити їх, запропонувати шляхи їх вирішення, враховуючи положення діючого Кримінального кодексу України.

У системі злочинів проти власності істотне місце посідають так звані *некорисливі злочини*. На перший погляд, ці злочини скоюються значно рідше і при їх кваліфікації не виникає труднощів, у порівнянні зі корисливими, особливо викраденнями. Тому вченими не приділяється достатньої уваги суспільно небезпечному знищенню чи пошкодженню майна. Але, як зазначається, не слід легковажно ставитися до таких злочинів проти власності (адже вони загрожують охороні відносин власності, становлять небезпеку для власників майна), і при їх кваліфікації можуть виникнути певні проблеми. Дослідження й детальне систематизування існуючих проблем кваліфікації знищення або пошкодження майна допоможе, на нашу думку, запобігати помилок при кваліфікації таких злочинів у майбутньому і в практичній роботі юристів.

Усю сукупність труднощів, що виникають при кваліфікації некорисливих злочинів проти власності можна поділити *на три групи*. *Перша група проблем* пов'язана з тим, що Кримінальним кодексом України (далі КК України) передбачено ряд злочинів, складі яких ідентичні складам статей 194, 196 КК України, і які є спеціальними по відношенню до них, оскільки встановлюють відповідальність за злочинне посягання на спеціальний предмет (вид майна). Такі спеціальні види знищення або пошкодження чужого майна передбачені іншими статтями Особливої частини КК України.

До другої групи проблем можна віднести такі, що виникають у зв'язку з існуванням ряду злочинів, котрі містять у своєму складі знищення або пошкодження майна як форму об'єктивної сторони, а саме — дію або, як зазначають деякі вчені, — основний спосіб або один з можливих способів скоєння злочину [1, 167-168].

Третя група проблем при кваліфікації знищення або пошкодження майна пов'язана з тим, що інколи знищення або пошкодження майна є наслідком скоєного суспільно небезпечного діяння.

Розглянемо докладніше названі групи

І. При кваліфікації злочину, передбаченого ст. 194 КК України, слід враховувати, що Кримінальний кодекс України **вміщує близько двох десятків статей**, котрі передбачають умисне чи необережне знищення або пошкодження конкретно значених у диспозиції статті предметів (майна). Зокрема, це пошкодження чи зруйнування релігійної споруди або культового будинку (ст. 178 КК України), знищення релігійних святинь (ст. 179 КК України), знищення майна, документів суб'єкта господарської діяльності у разі банкрутства (ст. 221 КК України), знищення або пошкодження лісових масивів (ст. 245 КК України), незаконна порубка лісу (ст. 246 КК України), умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 252 КК України), незаконне знищення радіоактивних матеріалів (ст. 265 КК України), руйнування або пошкодження шляхів сполучення, засобів зв'язку, транспортних засобів (ст.

277 КК України), пошкодження об'єктів магістральних нафто-, газо- та нафтопродуктопроводів (ст. 292 КК України), нищення, руйнування чи псування пам'яток історії або культури (ст. 298 КК України), умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу (ст. 347 КК України), умисне знищення або пошкодження майна службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 352 КК України), умисне знищення, пошкодження офіційних документів, штампів, печаток (ст. 357 КК України), умисне пошкодження ліній зв'язку (ст. 360 КК України), умисне знищення або пошкодження майна судді, народногo засідателя чи присяжного (ст. 378 КК України), умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи (ст. 399 КК України), умисне знищення або пошкодження військового майна (ст. 411 КК України), необережне знищення або пошкодження військового майна (ст. 412 КК України) тощо [6; 131].

Загальною ознакою цих злочинів є те, що предметом їх виступає майно, що має вартість, ціну і знищення або пошкодження такого майна завдає його власнику матеріальної шкоди. Основною ознакою, що відрізняє вказані злочини, є властивість і призначення предмета, який піддано з боку винного злочинній дії.

Законодавець визнав за необхідне сформувати вказані спеціальні склади злочинів знищення, пошкодження, руйнування, виходячи, ймовірно, з міркувань, що, посягаючи таким чином на це (спеціальне) майно, злочинець порушує вже не стільки відносини власності, скільки інші суспільні відносини, і в цьому, так би мовити, — “найбільша” небезпека таких діянь. Зокрема, це відносини з охорони довкілля, з охорони безпеки руху та експлуатації транспорту, встановленого порядку несення військової служби, з охорони встановленого порядку здійснення правосуддя і т. ін.. Так, небезпека руйнування або пошкодження, наприклад, шляхів сполучення й транспортних засобів визначається не стільки майновою шкодою (що властиве злочину проти власності, передбаченого ст. 194 КК України), а, головним чином, загрозою суспільної небезпеки для людей і майна, котра міститься вже в самому факті руйнування або пошкодження спеціальних предметів; і розмір заподіяної шкоди вже не має значення. У зв'язку з цим потрібно визнати, що у таких злочинів інший родовий об'єкт. Таким чином, по відношенню до ст. 194 КК України вказані норми є спеціальними, і тому, за правилами конкуренції, при кваліфікації витісняють загальну норму.

Але потрібно підкреслити, що за певних обставин знищення або пошкодження спеціального майна все ж має додатково кваліфікуватися за ст. 194 або 196. Наприклад, коли знищення або пошкодження здійснюється шляхом підпалу, вибуху чи іншим загально-небезпечним способом і такий спосіб не передбачено як кваліфікуючу ознаку знищення або пошкодження такого майна. Якщо ж зазначені способи визначено законом обтяжуючою знищення або пошкодження спеціального виду майна обставиною, то вчинене слід кваліфікувати лише за тією статтею КК України, котра передбачає відповідальність за його знищення або пошкодження.

У ряді випадків умисне знищення або пошкодження спеціального виду майна слід розглядати як злочин проти власності і кваліфікувати тільки за ст. 194. Деякі вчені, зокрема Мельник М. І., Хавронюк М. І., вказують, що таку правову оцінку вчинене має отримувати тоді, коли відсутні певні ознаки (спеціальна мета, наслідки тощо), з котрими закон пов'язує наявність спеціального складу знищення або пошкодження майна. Так, умисне руйнування або пошкодження шляхів сполучення, споруд на них, рухомого складу залізниці або суден, засобів зв'язку чи сигналізації, якщо воно не спричинило і не могло спричинити аварію поїзда чи судна, не порушило нормальну роботу транспорту, не створило небезпеки для життя людей чи настання інших тяжких наслідків, слід кваліфікувати не за ст. 277, а за ст. 194 (за умови, що воно заподіяло шкоду у великих розмірах). За ст. 194 (за тієї ж умови), а не за ст. 360, має кваліфікуватися умисне пошкодження кабельної, радіорелейної, повітряної лінії зв'язку, проводового мовлення або споруди чи обладнан-

ня, які входять до їх складу, якщо воно не спричинило тимчасового припинення зв'язку [2, 447].

II. **Знищення або пошкодження майна** у ряді передбачених законодавцем злочинів **виступає як основний або як один з можливих способів** скоєння іншого злочину. Це стосується насамперед наступних злочинів: диверсія (ст. 113 КК України), бандитизм (ст. 257 КК України), масові заворушення (ст. 294 КК України), хуліганство (ст. 296 КК України), наруга над могилою (ст. 297 КК України), наруга над державними символами (ст. 338 КК України). Вказані злочини часто супроводжуються знищенням або пошкодженням майна.

Особливий інтерес викликає суміжність складу злочину, передбаченого ст. 194 (знищення або пошкодження майна) з хуліганством. Досить часто хуліганські дії пов'язані з руйнуванням, пошкодженням або знищенням майна. Основне питання, що виникає у зв'язку з цим, — зберігає чи втрачає при цьому знищення або пошкодження майна значення **самостійного складу**? І як слід кваліфікувати дії, коли з хуліганських мотивів пошкоджено майно, і заподіяно власнику шкоду у великих розмірах?

До прийняття Кримінального кодексу України 2001 року КК України 1960 року, в залежності від форми власності, формулював два окремих складу злочинів: знищення або пошкодження державного чи колективного майна (ст. 89 КК України) і знищення або пошкодження особистого майна громадян (ст. 145 КК України). Вважаючи, мабуть, знищення або пошкодження державного чи колективного майна більш суспільно небезпечними, ніж індивідуального майна, законодавець вказав, що відповідальність за знищення або пошкодження індивідуального майна настає лише при заподіянні значної шкоди потерпілому. Що ж до державного чи колективного майна, то такої вказівки в диспозиції статті не було. В таких умовах юристи по-різному вирішували названу вище проблему. Деякі (Чхиквадзе В. М.) вважали, що, якщо в діях особи вбачається, окрім хуліганства, ще й склад знищення або пошкодження майна, й кваліфікувати такі дії слід за двома самостійними складами [3, 11].

Інші (Трайнін А. М.) вказували, що, якщо закон не передбачає ту чи іншу дію як ознаку об'єктивної сторони (спосіб скоєння) іншого злочину, її не можна кваліфікувати за даним складом, а лише як самостійний злочин [4, 209].

Дехто (Волков Б. С.) схилились до того, що провідне значення при цьому має юридична природа злочину [5, 79]. Якщо злочинець грубо порушив громадський порядок з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжувалось особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом і при цьому ще й знищив або пошкодив майно, то це слід кваліфікувати тільки як хуліганство.

На нашу думку, слід враховувати як юридичну природу скоєного злочину, так і розмір заподіяної шкоди. КК України 2001 р. вміщує єдину статтю відносно всіх форм власності — ст. 194, котра передбачає відповідальність за знищення або пошкодження майна за умови заподіяння шкоди у великих розмірах.

Враховуючи це, виходить, якщо майно було знищено або пошкоджено з хуліганських мотивів і це заподіяло шкоду не у великих розмірах, то такі дії кваліфікуються за ст. 296. Виникає питання: а якщо ж шкоду заподіяно у великих розмірах, кваліфікувати слід за сукупністю злочинів? Адже в таких діях уже вбачається формула знищення або пошкодження як самостійного складу злочину. Окрім того, *що є шкодою у великих розмірах*? На це питання, ймовірно, відповідь практика. Такого у кримінальному праві України бути не повинно. Законодавець на зразок примітки до ст. 185 КК України повинен встановити і сформулювати *межі* великого розміру шкоди. На наш погляд, можливо доповнити примітку до ст. 185 пунктом 5, котрий встановив би умови, за яких *розмір заподіяної знищенням або пошкодженням майна* шкоди вважається великим.

Знищення або пошкодження майна не згадується в законі у якості елемента

складу хуліганства. Але це не означає, що знищення або пошкодження не може бути ознакою об'єктивної сторони. Насильство над особистістю також не згадується в кримінальному законі в якості складового елемента хуліганства, однак судова практика кваліфікує нанесення з хуліганських мотивів побоїв або тілесних ушкоджень (окрім тяжких) тільки як хуліганство [5, 78].

Визнання тієї чи іншої дії способом скоєння злочину залежить, на наш погляд, не лише від того, чи є пряма вказівка законодавця на певну дію як на ознаку об'єктивної сторони, але й від юридичної природи злочину, від умислу винного, а також від розміру заподіяної шкоди.

Таким чином, вирішуючи дану проблему кваліфікації аналізованого злочину, слід враховувати провідне значення все ж таки розміру заподіяної шкоди. Знищення або пошкодження майна може бути визнане елементом об'єктивної сторони — способом скоєння — іншого злочину (у тому числі хуліганства, масових заворушень, диверсії тощо) тільки у тому випадку, якщо розмір заподіяної шкоди не є великим. Якщо ж розмір шкоди є великим, то кваліфікувати такі діяння слід додатково за ст. 194 КК України.

III. Розглядаючи третю групу проблем, **звернімо увагу на суміжність знищення або пошкодження майна і порушення правил безпеки руху або експлуатації транспорту**. Частина друга ст. 276 КК України передбачає як наслідок і як кваліфікуючу ознаку заподіяння потерпілому великої матеріальної шкоди, тобто знищення або пошкодження майна потерпілого.

Відмінність між даними складами, вбачається, перш за все, у об'єкті злочину. Об'єктом ст ст. 194, 196 є відносини охорони власності, а об'єктом ст. 276 є відносини з охорони безпеки руху та експлуатації транспорту. Відмінність об'єктів обумовлює також і відмінність інших елементів складу, що характеризують суб'єкт і об'єктивну сторону цих злочинів.

Коло суб'єктів за ст. 276 обмежений. Ним може бути лише працівник залізничного, водного або повітряного транспорту. Суб'єктом ст ст. 194, 196 КК України може бути будь-яка фізична осудна особа. Звідси випливає: якщо руйнування, загибель, пошкодження, знищення майна настає з вини осіб, що не є працівниками транспорту, то відповідальність настає не за ст. 276 КК України, а, власне, за знищення або пошкодження майна як такого.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 276 КК є порушення працівниками транспорту правил, установлених для безпечної роботи транспорту. Отже, ст. 276 охоплює такі випадки знищення або пошкодження майна, коли вони є наслідками порушення працівниками транспорту правил, установлених для безпечної і правильної роботи транспорту. Якщо знищення або пошкодження майна настало не з вище вказаної причини, а в результаті недодержання правил по охороні майна, то кримінальна відповідальність не може наступити за порушення правил безпеки руху або експлуатації транспорту і такий злочин має кваліфікуватись за ст. 194 або 196 КК України.

Отже, кваліфікуючи знищення або пошкодження майна, завжди слід пам'ятати про родовий об'єкт і, ставлячи собі запитання: на що в цілому посягає скоєний злочин, в чому його суспільна небезпека?, рухатися від загального до конкретного, а не навпаки. Це допоможе правильно кваліфікувати скоєне. Правильне розв'язання проаналізованих у статті проблем має велике як теоретичне, так і практичне значення.

У подальшому, в результаті правозастосовчої практики вченими будуть виявлені нові проблеми кваліфікації знищення або пошкодження майна і запропоновані нові шляхи їх вирішення. Але, здається, подана у даній роботі система проблем, що виникають при кваліфікації некорисливих злочинів проти власності та запропоновані способи вирішення цих проблем допоможе в подальшому уникати їх і досліджувати проблеми теорії і практики науки кримінального права у даному напрямку.

Література

1. Матышевский П. С. Преступления против собственности и смежные с ними преступления. — К.: Юринком, 1996. — 240 с.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 05. 04. 2001р. / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — К.: Каннон, А. С. К., 2002. — 1104 с.
3. Чхиквадзе В. М. Хулиганство. — М.: Юридическое издательство НКЮ СССР, 1939. — 24 с.
4. Трайнин А. Н. Состав преступления по советскому уголовному праву. — М.: Государственное издательство юридической литературы, 1951. — 388 с.
5. Волков Б. С. Ответственность за уничтожение и повреждение имущества по советскому уголовному праву. — Казань: Издательство Казанского университета, 1961. — 91 с.
6. Кримінальний кодекс України. Офіційне видання. Прийнятий 05 квітня 2001 року, № 2341-III. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25-26. — Ст. 131.
7. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 1 від 01 квітня 1994 р. “Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров’я людини”// Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних та цивільних справах: Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — Київ, 1995. — № 1. — С. 86.

Е. Г. Боровикова, студентка

Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова,
кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики,
Французский бульвар, 24/26, г. Одесса, 65058, Украина

ПРОБЛЕМЫ КВАЛИФИКАЦИИ НЕКОТОРЫХ НЕКОРЫСТНЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ СОБСТВЕННОСТИ

РЕЗЮМЕ

При квалификации уничтожения или повреждения имущества возникает множество проблем. Некоторые из них освещены в данной работе. Важно при квалификации всегда обращать внимание на объект преступного посягательства. Кроме того, следует разграничивать, когда уничтожение и повреждение выступает в качестве последствий общественно-опасных деяний и когда в качестве самого деяния или способа совершения преступления.

Ключевые слова: преступление, уничтожение, повреждение, имущество, квалификация.